

***Des hommes et des dieux:* màrtirs de l'amor**

Henry Quinson

Assessor monàstic del film *Dels homes i els déus*

Henry Quinson coneix bé l'abadia de Tibhirine (Algèria), els monjos de la qual van ser assassinats el 1996 —història en què es basa el film *Dels homes i els déus*, del director Xavier Beauvais. Quinson va viure cinc anys a l'abadia de Tamié, a la Savoia (França), on va coincidir amb els frares Paul, Christophe i Christian poc abans de seva mort a Algèria. «Assessor monàstic» durant el rodatge, aquí ens parla de l'èxit d'aquest film, que ha superat àmpliament els dos milions d'entrades. Publiquem un seguit d'articles i entrevistes de Quinson, i també un fragment del guió del film que posa de manifest la seva tasca d'assessorament.

Gènesi d'una col·laboració

EL 7 D'ABRIL DE 2009, sis minuts abans de dos quarts de dotze, m'apareix a la pantalla de l'ordinador, a Marsella, un correu d'Étienne Comar. Aquest productor-guionista prepara un film sobre els monjos de Tibhirine. Vol conèixer la meua opinió sobre aquest projecte. No me'n sé avenir: el mes passat, jo mateix vaig exposar aquesta idea a un amic meu, destacat productor de cinema. S'hi va mostrar escèptic: «Aquesta història de monjos executats és una mica tètrica!» Pensava que era una aposta massa arriscada. El 12 d'abril responc a

Étienne Comar. El 4 de juny quedo amb Xavier Beauvois a París. Una frase del director em treu gairebé tots els dubtes: «Vull mostrar el misteri de l'Encarnació pasqual.» A continuació, Xavier Beauvois em demana que li faci d'«assessor monàstic». Necessita la meua experiència de cinc anys a l'abadia de Tamié perquè el seu treball guanyi en realisme. A més, hi vaig coincidir amb quatre dels frares assassiats, i amb això podré ajudar els actors a interpretar el seu paper. La immersió a l'abadia de Tamié, on els hauré d'acompanyar, farà la resta. D'altra banda, Michel Barthélémy, el cap de decoració, treballarà a partir de les fotos de detalls que vaig fer a Tibhirine l'any 2006. Finalment, seré l'encarregat de fer respectar les dades històriques, que conec força bé després d'haver traduït l'enquesta nord-americana de Joan Kiser, *Passió per Algèria*. Més profundament, Xavier Beauvois vol posar en escena l'«Hàlit del Do» de què parla fra Christophe (Olivier Rabourdin) al seu dietari per apropar l'espectador al testament espiritual de Christian de Chergé (Lambert Wilson), passant per la humanitat de cadascun dels frares, especialment fra Luc (Michael Lonsdale), el vell metge amb un humor corrosiu.

Dubtes i recances

És un objectiu ambiciós. Alguns familiars dels monjos s'hi mostren reticents. Critiquen un guió que consideren «insuficientment espiritual i monàstic». L'Església del Marroc tem que l'empresa pugui semblar una obra de «proselitisme». Això podria comprometre la supervivència de comunitats com la de Midelt, filla de Tibhirine. Em costa dormir: em pregunto si no m'estic venent l'ànima per uns quants milers d'euros. Efectivament, és una aposta arriscada! El teòleg Maurice Pivot em tranquil·litza pel que fa a la bona voluntat del rei del Marroc: si ha donat el seu vistiplau, no hi ha motiu per a preocupar-se. Les nebes de fra Paul em recorden que els monjos han deixat de pertànyer a les seves famílies: la seva vida, l'havien «donada a Déu i a Algèria». Això, Christian de Chergé volia «que ho recordéssim» (testament publicat a *La Croix* el dia de Pentecosta de 1996). Finalment, decideixo

«Som màrtirs per amor, per fidelitat. Si ens arriba la mort, és malgrat nostre, perquè intentarem evitar-la fins al final. Aquí, la nostra missió és ser germans de tothom. I, recorda-ho: l'Amor tot ho espera, l'Amor tot ho suporta...»

acceptar aquesta missió encomanant-la als frares i a Déu: firmo un contracte pel guió i els diàlegs, i un altre pel conjunt del rodatge.

Màrtirs de l'amor

Étienne Comar opta per narrar la història de la comunitat entre 1993 i 1996, quan decideix quedar-se a Algèria malgrat l'increment de la violència. Em toca esmenar els detalls inversemblants, inexactes o maldestres d'un guió ja ben resolt. Hi ha unes escenes clau que mereixen una atenció especial. Als diàlegs, la paraula «martiri» només surt una vegada. No és suficient. La trobada entre fra Christophe i fra Christian, el tema inicial de la qual era el dubte, es converteix en un moment clau per a entendre què és el «martiri» segons Christian de Chergé. Un tema summament delicat! Christophe formula la pregunta que segurament preocupa molts espectadors: «Per què som màrtirs? Per Déu? Per ser uns herois? Per mostrar que som els millors?» Christian oposa el «martiri d'amor» a l'ambigu «martiri de la fe»: «Som màrtirs per amor, per fidelitat. Si ens arriba la mort, és malgrat nostre, perquè intentarem evitar-la fins al final. Aquí, la nostra missió és ser germans de tothom. I, recorda-ho: l'Amor tot ho espera, l'Amor tot ho suporta...»

Cor dels monjos, cor de Déu

Pel que fa a la música, tret del *Llac del cignes* de Txaiikovski, que se sent durant l'últim àpat dels monjos, la pel·lícula de Xavier Beauvois només es basa en els himnes i els salms. Un nou repte! Quan el guió

indica —tretze vegades— que «els monjos resen», és l'assessor monàstic qui ha de proposar el repertori de cants. Aquests van tenir una gran importància. Els actors —iniciats i dirigits a París pel director de cor François Polgar— es van anar transformant sota la influència de les paraules i la tonalitat musical d'aquests cants. I, sobretot, el grup d'actors es va anar convertint en una comunitat. Durant la roda de premsa a Canes, Lambert Wilson ho va expressar clarament: «A través del cant, que ens eleva i ens uneix, ens vam convertir en germans.» El cant també va permetre filmar la comunitat monàstica en la seva activitat més freqüent i regular: set oficis diaris, és a dir, quatre hores de cant cada dia. «Salmodiar —afirma Olivier Rabourdin— és respirar plegats.» El repertori seleccionat se cenyeix a la vida dels frares. Expressa les seves preguntes, les seves angoixes i la seva fe en relació amb els esdeveniments cada vegada més greus que sacsegen el monestir i la regió: «L'enemic que em perseguia per matar-me m'ha trepitjat per terra la vida. [...] El meu esperit se sent rendit, està consternat el meu cor» (Salm 142). El cor dels monjos és el cor de Déu. Al brunzit inquietant d'un helicòpter que sobrevola el monestir, la comunitat oposa una esperança mística i desarmada: «La tenebra ja no és tenebra per a tu. La nit és clara llum com el dia.» El giny militar desapareix, però la pregunta continua essent aquesta: se n'han d'anar o s'han de quedar? Les reunions de la comunitat es van succeint fins a la decisió unànime: «Com que ell ens acompanya en temps de violència, no somiem que és pertot arreu tret d'on morim...» La decisió ha sorgit de la pregària que han cantat junts. El repertori resulta pertinent.

Quan el Cel intervé

A fra Didier, de l'abadia de Tamié, gran amic de fra Christophe, li semblava insuportable la darrera escena del guió, en la qual uns pobletans descobrien els caps tallats dels monjos. El dia del rodatge del segrest, la neu —que a l'Atlas Mitjà, a mil sis-cents metres d'altitud, sol ser present durant tot l'hivern— comença a caure. S'aixeca la boira. Els frares desapareixen amb els seus segrestadors en la blancor

En la tradició bíblica, es posa èmfasi en la gesta, l'esdeveniment. El cinema em sembla tan apropiat com els baixos relleus de les catedrals. Un film és la catedral d'ara.

d'una llum victoriosa. A mitjanit Xavier Beauvois m'envia un sms des de la seva habitació d'hotel: «Avui, he escoltat els frares. Elimino l'escena dels caps tallats. Potser sóc un descregut, però tinc els meus límits! Si algú no entén qui és el Primer Ajudant de direcció d'aquest film, no hi puc fer res. És de mala fe.» Fra Didier deu conèixer millor que ningú el secret últim d'un film valent, íntegre, commovedor, d'una bellesa simple i potent, absolutament únic, tocat per la gràcia.

Un film és la catedral d'ara

[Entrevista de Jean-Claude Raspiegeas a Henry Quinson]

Per què aquest film colpeix tant els espectadors?

Aquest missatge, l'encarnació d'una fe cristiana que és fraternitat universal, penso que tenim la necessitat de sentir-lo. L'ambició de Xavier Beauvois era la següent: vull que a través d'aquest film es pugui entendre el misteri de l'Encarnació pasqual: la pujada a la Creu, el do total de si mateix. Presentar la vida dels frares, al cap de catorze anys, encara que hagin estat assassinats, com a obsequi per a l'anunci de la Bona Nova. El misteri cristià continua donant fruits en els cors. Quan veiem aquest film quedem colpits. Ens focalitzem en la vida dels frares. No responem la pregunta: qui els va matar?, o per què es van quedar? De la mateixa manera que no importa saber qui va matar Jesús, sinó per què va donar la seva vida. Durant el rodatge, vam viure moments intensos de fraternitat amb els habitants de la regió, que construïen una església amb nosaltres. En la tradició cristiana, els màrtirs tenien la caixa de ressonància de les arenes romanes. Avui en dia, tenim les sales de cinema. Una manera de predicar l'Evangelí,

d'anunciar la Bona Nova. Christian de Chergé havia entès que la fe cristiana és una obertura infinita. Aquest film, més enllà de les seves qualitats cinematogràfiques, és capaç d'expressar la bondat i de fer entendre que allò que hem de viure no entra en competència amb cap altre sistema religiós. La nostra fe està totalment desarmada, oferta. No busquem els assassins. En canvi, volem celebrar aquest bellíssim missatge del do de si mateix. És teologia narrativa. L'alè d'aquest film és l'esperit de la Pentecosta.

Creieu que el cinema transmet espiritualitat?

Sí, l'art, i el cinema en particular, és una manera de celebrar la vida, de tenir una altra mirada sobre la realitat, per intentar esclarir, aportar una llum sobre el misteri de l'existència. Aquestes epifanies artístiques són eminentment espirituals. Com a productes de l'esperit humà, són portades per l'esperit de Déu que és dins nostre, profundament. En la tradició bíblica, es posa èmfasi en la gesta, l'esdeveniment. El cinema em sembla tan apropiat com els baixos relleus de les catedrals. Un film és la catedral d'ara.

El Verb es va fer carn, i això culmina en allò que es veu. L'invisible es dona a veure. Crist en la creu, el súmmum del do de Déu, és un home que calla i es dona a veure. La Resurrecció és una tomba buida, són unes empremtes, per tant, en el visible. Hi ha res tan adient com unes càmeres i uns actors per a traduir aquests misteris? No fa falta que el cinema sigui directament religiós. Allò que commou els espectadors és precisament l'encarnació de la fe. També és un gran film sobre la llum. La neu és el manà en el desert, la blancor que triomfa sobre l'hivern: tota una simbologia cristiana. I, de fet, siguem cristians o no, tots estem en relació amb el renaixement de la natura, dels colors i de la llum, ni que sigui d'una manera arcaica.

En què un film pot ser la catedral d'ara?

Què eren, les catedrals? Una teologia i unes finances. Uns artesans amb diferents competències i una construcció, un edifici del qual, un cop acabat, podia gaudir el poble. La viva expressió del que som i del que busquem. I, al mateix temps, aquest lloc pertanyia a

La Resurrecció és una tomba buida, són unes empremtes, per tant, en el visible. Hi ha res tan adient com unes càmeres i uns actors per a traduir aquests misteris?

tothom. El cinema actual és una empresa colossal, molt costosa. Necessita mitjans enormes, i una suma d'artesans. El director és un cap d'obra, un empresari i un artista. Exerceix oficis tècnics al servei d'una estètica, al servei de la bellesa. Avui en dia, hi ha molt pocs espais on ens quedem un parell d'hores només per mirar. Hem de ser capaços d'apoderar-nos d'aquesta cultura moderna, de reformular el misteri profund mitjançant la cultura de la nostra època. En aquesta pasta, com podem incorporar-hi el llevat de l'evangeli? Doncs sí, un film pot ser molt semblant a la catedral: una obra col·lectiva amb obrers que tenen habilitats tècniques molt precises, una obra amb alè i sentit enmig d'una societat hipertecnica. Xavier Beauvois mateix ho diu: tots els films tenen ànima.

Enteneu el ressò d'aquest film?

Dels homes i els déus tracta de molts problemes actuals: de quina manera podem viure junts, amb tantes tradicions religioses diferents? És la pregunta de Christian de Chergé: les religions, serveixen per a dividir-nos —i, en aquest cas, serien innecessàries, i fins i tot perilloses— o bé serveixen per a unir-nos —i llavors cal saber com les vivim—? Aquest film se situa plenament en la voluntat actual de compartir i acollir en el marc de la globalització. Com puc expressar la meva fidelitat a les coses essencials que intento viure? La veritat és múltiple. Certament, existeix en nosaltres, però també independentment de nosaltres, igual que una roca tant ens sosté com ens pot fer trontollar. En aquest film, la realitat última, invisible —la presència de Déu— acaba triomfant. Els terroristes i els frares són tot u en la blancor que cau del cel... Així vam rebre aquesta neu que no constava al guió. El film s'acaba en l'indicible. Fonamentalment, Xavier Beauvois estima els éssers. Per a fer aquest film calia algú dotat d'aquest

amor. Penso que els monjos de Tibhirine encarnen un amor sense mesura pels éssers, per la humanitat, per cada home. I, a canvi, veiem l'amor dels pobletans pels monjos.

Els monjos de Tibhirine van observar els sis punts de Mateu, 25: donar de menjar al qui té fam, donar de beure al qui té set, acollir l'estranger, vestir el qui va despullat, assistir els malalts i visitar els presos. Fixeu-vos-hi: també és una carta per a la globalització.

La intervenció en el guió del film

La funció d'assessor monàstic per a un film és inèdita en la història del cinema. A continuació, oferim un exemple de l'aportació (en negreta) d'Henry Quinson al guió del llargmetratge *Dels homes i els déus*.

Escena 66 (versió Comar/Beauvois del 6 de juliol de 2009) — CAPELLA MONESTIR / INT / DIA

Al matí, els monjos resen.

Escena 67 (versió Comar/Beauvois del 6 de juliol de 2009) — ESTUDI CHRISTIAN / INT / DIA.

CHRISTIAN i CHRISTOPHE seuen cara a cara davant l'escriptori del prior. Acaben una conversa. Christian escolta pacientment.

CHRISTOPHE: Estic preocupat, Christian. Qualsevol cosa m'irrita... Dormo molt malament... A la nit, el més petit soroll em desperta dolorosament.

CHRISTIAN: Em passa el mateix, Christophe.

CHRISTOPHE: Què canviarà si ens quedem i ens maten? M'ho pots dir? Res de res, res... Podem ser útils en un altre lloc, una altra comunitat.

Silenci.

CHRISTOPHE: Morir aquí. Per què?... Ja no ho sé.

Llarg silenci. CHRISTIAN s'acosta i agafa les mans de CHRISTOPHE.

CHRISTIAN: No oblidis la nostra vocació... Nosaltres pertanyem a Crist. És ell qui ens guia.

No fa falta que el cinema sigui directament religiós. Allò que commou els espectadors és precisament l'encarnació de la fe.

CHRISTOPHE: Reso i reso, però ja no sento res...

Abaixa el cap. Després d'un nou silenci, CHRISTOPHE s'aixeca.

Fosa en negre.

*Escena 66 (versió corregida i augmentada per Henry Quinson) — CAPELLA
MONESTIR / INT / DIA*

**CHRISTIAN: Com una terra esgotada, em sento davant teu,
Senyor!**

**COR DELS MONJOS: Com una terra esgotada, em sento
davant teu, Senyor!**

**CHRISTIAN: Senyor, escolta la meva pregària, estigues
atent a la meva súplica, respon-me, tu que ets bo i fidel.
No vulguis judicar el teu servent: ningú dels qui viuen
és just davant teu.**

**COR DELS MONJOS: L'enemic que em perseguia per ma-
tar-me m'ha trepitjat per terra, m'ha confinat al país
de les tenebres, igual que els morts de temps immemo-
rial. El meu esperit se sent rendit, està consternat el
meu cor.**

**CHRISTIAN: De pressa, Senyor, respon-me, que ja em fal-
ta l'alè; no m'amaguis la teva mirada, que baixaria a
la fossa de la mort.**

**COR DELS MONJOS: Glòria al Pare i al Fill i a l'Esperit
Sant. Com era en el principi, i ara i sempre, i pels se-
gles dels segles. AMÉN.**

*Escena 67 del 10 d'octubre de 2009 (versió corregida i augmentada per Henry
Quinson) — JARDÍ / EXT / DIA*

*CHRISTIAN i CHRISTOPHE **passen fora.** Acaben una conversa. Chris-
tian escolta **intensament.***

CHRISTOPHE: Dormo. El més petit soroll em desperta... Penso en la meva vida, en les meves decisions...

Silenci.

Quan era petit, volia ser missioner... Morir per la meva fe, això no m'hauria de treure la son!

Somriure irònic.

Morir ara, aquí, és útil, realment? Ja no ho sé... **Em sembla que em torno boig.**

CHRISTIAN: És veritat, quedar-se aquí és una bogeria, tant com fer-se monjo... Recorda-ho: la teva vida, ja l'has donada! L'has donada després de Crist quan vas decidir deixar-ho tot enrere: la teva vida, la teva família, el teu país, la dona i els fills que podries haver tingut...

CHRISTOPHE: Ja no sé si encara és cert. Prego, però ja no sento res.

Silenci. Es miren.

I, a més, no ho entenc. **Per què som màrtirs? Per Déu? Per ser uns herois? Per mostrar que som els millors?**

Silenci. CHRISTIAN s'acosta i agafa les espatlles de CHRISTOPHE.

CHRISTIAN: Som màrtirs per amor, per fidelitat. Si ens arriba la mort, és malgrat nostre, i intentarem evitar-la fins al final. Aquí, la nostra missió és ser germans de tothom. I recorda-ho: «l'Amor tot ho espera, l'Amor tot ho suporta»...

Christian abraça Christophe amb l'amor d'un germà i d'un pare.

CHRISTOPHE: Perdó.

Fosa en negre.

L'èxit del film *Dels homes i els déus*

[Entrevista de Benjamin Coste a Henry Quinson]

Quan el film va sortir a les pantalles, un esperàveu un èxit tan gran?

Faig una lectura cristiana del que està passant al voltant del film. Crec que l'Esperit Sant ha volgut fer conèixer a una majoria de persones la vida humil d'aquests monjos a través d'un esdeveniment especialment dolorós: el seu assassinat. El director Xavier Beauvois desitjava que a través del seu film els monjos es poguessin percebre com unes estrelles al cel, visibles per a molta gent. En aquest sentit, una anècdota em va colpir: el premi del jurat de Canes va ser atorgat a la pel·lícula el dia de Pentecosta, just catorze anys després de la publicació a la premsa del testament espiritual de Christian de Chergé. Penso que l'èxit d'aquest film es pot analitzar com una efusió de l'Esperit. Xavier Beauvois volia que el tema del seu film fos la vida dels frares i, en paraules seves, «el misteri de l'encarnació pasqual». El propòsit de Xavier és, per tant, eminentment espiritual. Els pobletans i els frares s'acullen mútuament, com uns estrangers, uns pobres, uns malalts. Així ens convertim en testimonis d'un embrió de Regne de Déu. Crec que aquesta realitat espiritual commou les persones que veuen el film.

Com és que vau participar en la realització d'aquest film?

Desitjava fer un film sobre els monjos de Tibhirine. Fins i tot ho vaig comentar a un amic, número dos dels cinemes Pathé, i em va fer entendre, molt educadament, que el meu projecte era una mica estrofolari. Al cap de deu dies vaig rebre un correu d'Étienne Comar que volia saber què em semblava la idea d'un film sobre els monjos de Tibhirine. En un principi, vaig pensar que era una broma. Li vaig respondre, deu dies més tard, que sí que em semblava una bona idea. Étienne Comar, guionista i coproductor, em va demanar que quedés amb el director, Xavier Beauvois. Aleshores vaig entendre que el projecte estava prou avançat, i no era pas estrofolari... Molt aviat, em van proposar de treballar en el film, especialment per a fer-hi esmenes històriques o monàstiques. En Xavier

també em va demanar que treballés amb ells en el guió. Per exemple, quan indicava: «Els monjos resen», el director es preguntava «què canten?; on són ?; quin gestos fan?». Vaig poder corregir molts detalls que no encaixaven amb la vida monàstica; així, vaig transformar una escena en la qual els monjos cantaven Jacques Brel en una escena en la qual són al refectori i escolten música, que és molt més versemblant.

Com va anar el rodatge?

Durant dos mesos vaig compartir tots els àpats amb els actors. Vaig respondre les seves preguntes i vaig intentar orientar el film perquè fos tan espiritual com era possible. Abans del rodatge, també vam passar uns dies plegats a l'abadia de Tamié. Allà, vaig invitar els actors a assistir a la litúrgia, perquè se n'impregnessin. També vaig aconseguir que es trobessin amb uns quants frares per tal que entenguessin què és un autèntic monjo, què hi fa allà, què el mou... Sé que aquesta estada els va marcar. En Lambert Wilson ha mantingut el contacte amb un dels monjos de Tamié. Per cert, em va confiar que durant el rodatge va resar a Christian de Chergé, que és el personatge que encarna al film [Nota de l'editor: Lambert Wilson va ser batejat per l'Abbe Pierre a l'edat de quaranta anys després del rodatge d'*Hiver 54*]. Lambert té una vena mística i, des del principi, vam parlar molt d'espiritualitat. Tots els actors del film es van esforçar a entendre el personatge que encarnaven. Segons Xavier Beauvois —que segurament va trobar en els monjos de Tibhirine els germans que no ha tingut—, es tracta d'un film profundament espiritual. Quan la gent diu que en Xavier és agnòstic o ateu, els deixo la responsabilitat dels seus comentaris. A Canes, li vaig sentir dir en una conferència de premsa: «Tinc una meitat del cervell que no creu en res i l'altra que creu en tot.»

[Agraïm a Henry Quinson que ens hagi autoritzat de traduir aquests textos, originalment publicats a *La Croix, Famille Chrétienne* i *ECA*]